

és megvédelmezze kandidátusi disszertációját.

Az illető szakon előírt kandidátusi vizsgákat letett személyeket felmentik az alól, hogy az aspiranturára jelentkezéskor felvételi vizsgát tegyenek; ugyanakkor kötelezik őket arra, hogy a választott szakterület problémáival foglalkozó referátumot nyújtsanak be.

A Legfelső Minősítő Bizottságot feljogosítják arra, hogy a felsőfokú tanintézetek és a tudományos kutatóintézmények tanácsai számára engedélyezzék olyan nyomtatásban megjelent munkáknak disszertációk-képpen megvédelmezésre elfogadását, melyek alapul szolgálnak a tudományok kandidátusa és doktora tudományos fokozatának elnyerésére és tárgyuk a termelésbe már bevezetett új eredeti gépek, eredeti létesítmények alkotása, a termelés technológiai folyamataiban eszközölt gyökeres módosítások.

Engedélyezték továbbá, hogy a felsőfokú tanintézeteknél vezessék be a konzultáns professzorok tisztségét. Ezekre a tisztségekre hívják meg a már nyugdíjba vonult professzorokat és a tudományok doktorait (akik szintén nyugdíjban vannak), hogy ezek segédkezzenek a pedagógiai munkát végző tudományos káderek kiképzésében.

Az SZKP KB és a Szovjetunió Minisztertanácsa arra kötelezte a Legfelső Minősítő Bizottságot, hogy a tudományos káderek és a pedagógiai munkát végző tudományos káderek minősítésének kérdéseiben fokozottabban ellenőrizze a felsőfokú tanintézetek és a tudományos kutatóintézetek tanácsainak munkáját. A Legfelső Minősítő Bizottságnak engedélyezték, hogy az érdekelt szervezetek és hatóságok előterjesztésére a szükséges esetekben hagyja jóvá a felsőfokú tanintézetek és tudományos kutatóintézmények egyesített tanácsainak működését, amelyek felülvizsgálják a kandidátusi és doktori disszertációkat és tagjaik sorába meghívják a legképzettebb tudósokat és pedagógiai munkát végző tudományos dolgozókat.

A Legfelső Minősítő Bizottságot feljogosították arra, hogy kivételes esetekben részben vagy egészben mentse fel a kandidátusi vizsgák letételének kötelezettsége alól az olyan személyeket, főként termelési dolgozókat, akik disszertációképpen a népgazdaság szempontjából legidősebb kérdésekkel foglalkozó tudományos munkákat nyújtották be.

(Fordította: BEKÉNY SÁNDOR)

MARX—ENGELS A NEVELÉSRŐL ÉS OKTATÁSRÓL

I. *Marx—Engels*: Über Erziehung und Bildung. Zusammengestellt von Prof. P. N. Gruzdev. Bibliothek des Lehrers I. Volk und Wissen VV Berlin. 1960. 382. S.

II. *Heinz Karris*: Die Grundgedanken der Sozialistischen Pädagogik in Marx's Hauptwerk Das Kapital. (Diskussionsbeiträge zu Fragen der Pädagogik Band 5. Volk und Wissen VV Berlin. 1958. 150 S.)

III. *Gotthold Krapp*: Marx und Engels über die Verbindung des Unterrichts mit produktiver Arbeit und die politechnische Bildung. (Diskussionsbeiträge zu Fragen der Pädagogik, Band 10. Volk und Wissen VV Berlin 1958. 200 S.)

A szocialista pedagógia megszilárdítása és továbbfejlesztése érdekében multhatatlanul szükséges, hogy pedagógusaink megismerjék és felhasználják azt az eddig még nem teljesen kiaknázott pedagógiai örökséget, amely a marxizmus-leninizmus klaszszikusainak műveiben rejlik. Ezt a célt szolgálja egyrészt az ezekben a művekben található pedagógiai vonatkozású szemelvények minél teljesebb felkutatása és közlése — másrészt ezeknek tudományos jellegű értékelése, hogy a szocialista pedagógia iránt érdeklődők további segítséget kapjanak a részletkérdések szocialista értékű kidolgozásához.

Marx és Engels nevelésre és oktatásra vonatkozó írásából az első összefoglaló ismertetést magyarul a Közoktatásügyi Könyvkiadó által 1951-ben meg-

jelentett cikkgyűjteményben olvashattuk (A kommunista nevelés kérdéseiről I. k. Szocialista nevelők könyvtára 37. kötet), amelynek 28—69. oldalain P. N. Gruzdev az addig megismert anyagot ismerteti és méltatja. Ugyanebben az évben jelenik meg magyar fordításban Medinszkij: A nevelés története című nagyszabású munkájának fordítása (Szocialista Nevelők könyvtára 33. kötet), amelyben a történelmi fejlődésbe beágyazva mutat rá a szerző a tudományos szocializmus megalapítóinak nagy jelentőségére a szocialista pedagógia szempontjából.

1955-ben a Tankönyvkiadó szerkesztősége Tettamanti Béla gyűjtése alapján kiadja Marx, Engels, Lenin és Sztálin megnyilatkozásait a nevelésre vonatkozóan, elsősorban Marxnak és Engelsnek magyarul

megjelent művei, valamint a német nyelven megjelent Marx és Engels összes művei (MEGA) egy-két kötete alapján.

Az NDK-ban megjelent, egy pedagógus kollektíva által szerkesztett neveléstörténet (Geschichte der Erziehung, Volk und Wissen VV Berlin I. kiadás 302—322. oldalain, majd az 1960-ban megjelent V. kiadás 321—343. oldalain) magas tudományos szintű elemzését nyújtja Marx és Engels pedagógiai útmutatásainak. Külön foglalkozik a dialektikus és történelmi materializmusnak a jelentőségével mint a pedagógia módszertani alapjával, a nevelés-elmélettel (nevelés és társadalom, nevelés és egyén, a nevelés és oktatásügy osztályjellege), a harcos proletariátus pedagógiai követelményeivel a kapitalizmusban, valamint a mindenoldalúan kifejtett személyiséggel, mint a szocialista nevelés céljával. (Az új kiadás részletes ismertetése további feladat.) Mindezeket a munkákat értékesen és fejlesztően egészíti ki az alcímben megjelölt három kötet.

I. A szovjet pedagógia alaposságára, tudományos felelősségérzésére jellemző, hogy Marx és Engels németül és más nyelveken megjelent pedagógiai vonatkozású és elvi jelentőségű megnyilatkozásait előbb gyűjtötték össze a SzU-ban mint Németországban. Gruzdev 1957-ben adta ki az általa összegyűjtött anyagot és 1960-ban jelenik meg Németországban ez a gyűjtemény az eredeti német nyelven, kiegészítve Gruzdev bevezető tanulmányának fordításával. Ez a tanulmány az 1951-ben nálunk megjelent összefoglalásnak elmélyültebb feldolgozása. Természetesen nem elég csak ennek a tanulmánynak a megismerése, hanem szükséges a szemelvények elolvasása. Igen helyesen nem citátumgyűjteményt ad kezünkbe, hanem az összefüggések felismerése érdekében hosszabb részleteket is közöl, hogy így világossá váljon az alapelvek fejlődése. Természetes az is, hogy még az ilyen hosszabb részleteknek a megismerése sem biztosíthatja a marxizmus lényegének megértését, ehhez továbbra is el kell sajátítanunk a marxista elmélet egészét és dialektikus módszerét, mert csak akkor értjük meg és értékeljük megfelelően a nevelés és oktatásra vonatkozó konkrét anyagot Marx és Engels műveiben.

Bizonyos azonban, hogy az ebben a könyvben kiadott anyag sokkal gazdagabb, mint a magyar szemelvénygyűjtemény. Gazdagabb nemcsak az oldalszámok szempontjából, hanem azért, mert ennek az anyagnak az elolvasása pontosabban meghatározza Marx-nak és Engels-nak a helyét mint a szocialista pedagógia megalapítóit, megismertet bennünket munkamódszerük-

kel, feltárja ez a kötet Marx és Engels széleskörű érdeklődését, megmutatja fejlődésük útját, fényt vet a korabeli nevelés megbocsáthatatlan bűneire, bizonyítja, hogy a marxizmus milyen döntő jelentőséget tulajdonított a nevelés és oktatás ügyének, meggyőz a politikai és gazdasági forradalom elválaszthatatlan kapcsolatáról a kulturális forradalommal.

Ebben a kötetben találunk cikkeket, vagy részleteket könyvekből, vagy tanulmányokból, melyek a szocialista pedagógia szempontjából alapvetőek pl. amikor a *Német ideológia*-ból közli azt a részletet, amelyben Marx és Engels rámutatnak az ember fejlődésének feltételeire a kapitalizmusban és a kommunizmusban — vagy amelyben behatóan vizsgálják a környezet és az öröklés jelentőségét a személyiség kifejlődésével kapcsolatban, amikor *A természet dialektikájából* a formális és a dialektikus logikára, az indukció és dedukció alkalmazására vonatkozó részletek egyes szaktárgyak módszerének és módszertanának fejlesztésére nevelik a pedagógust, vagy amikor Engels *A szocializmus fejlődése az utópiától a tudományig* c. művének egyes részletei a dialektikus módszer történelmi fejlődését mutatják be. Mindezek olyan részletek, amelyek a magyar szemelvénygyűjteményben nem jelentek meg, de ugyanilyenek és főként a korszak helyzetét bemutató és bíráló szemelvények Engels wuppertali levelei és a kommunizmus németországi terjedéséről szóló elberrfeldi beszéde, Marxnak A német parasztháború című munkájából az egyház hatalmi törekvéseire vonatkozó megnyilatkozása, vagy a júniusi forradalom tanulságairól, az angol parlamenti reform és a nevelésügy kapcsolatáról szóló megjegyzései, Marxnak és Engelsnek az angol munkások anyagi helyzetének és a nevelésügynek összefüggéseire vonatkozó megállapításai stb. Nagyon tanulságos Marx érettségiző korában írt dolgozata („Egy ifjú szemlélődése a pályaválasztásról”). Ha még erősen meg is nyílvánul benne az iskola és a család befolyásaként az absztrakt-idealista szellem, mégis megható olvasni azt a szempontot, amely Marxot már abban az időben vezérelte, és amelyet élete folyamán kétségtelenül vallott: „Ha azt a pályát választjuk, amelyben a legtöbbet tehetünk az emberiségért, akkor bármily nehéz teher sem nyomhat le, mert ez a teher áldozathozatal mindenkiért, és akkor nem szegényes, korlátozott, egoista öröm lesz osztályeszkünk, hanem a mi boldogságunk milliók boldogságát jelenti és a mi tetteink csendben bár, de örökké hatnak”.

Ugyanígy rendkívül jellemzőek a Marx-

ról és Engelsről szóló, a függelékbe közölt megemlékezések nevelésügyi vonatkozásai. Különösen érdekes Marx és Engels érettségi bizonyítványa, mert nem csak kiegészítik a fiatalokuról a műveik alapján bennünk kialakult emberi vonásokat, hanem elgondolkoztatóak az érettségi vagy minden bizonyítvány szerkesztési szempontjából is. Ezek a bizonyítványok nem sablonosak, nem csupán számokban kifejezett értékelések, hanem valóságos jellemrajzok, amelyek olvastán valóban képet kapunk az alma matert elhagyó ifjú jelleméről és felkészültségéről. Néhány személyi adat közlése után Marxról pl. a következőket olvassuk: „Erkölcsei magatartása előljárói és tanulóitársai irányában jó volt. A német nyelvből nyelvtani ismeretei, valamint fogalmazása nagyon jó... a latin nyelvből, a gimnáziumban olvasott klasszikusok könnyebb műveit minden előzetes felkészülés nélkül jól fordítja és magyarázza meg; megfelelő előkészítés után és némi segítséggel a nehezebbeket is lefordítja és magyarázza, különösen az olyan szövegeket, amelyekben a nehézségeket nem annyira a nyelv sajátossága, mint inkább a tárgy és a gondolati összefüggés okozza. Fogalmazását tárgyi tekintetben a gondolatok gazdagsága és a tárgyban való mély behatolás jellemzi... nyelvészeti szempontból sok gyakorlást és az igazi latinosságra való törekvést igazolja... A latin beszédben kielégítő keszséget szerzett. — A görög nyelvben ismeretei és képességei a klasszikusok megértését illetően majdnem olyan fokúak mint a latinban...” és így jellemzik tudását a francia nyelvben, a matematikában és a fizikában is. A záró rész így hangzik: „Az alul írt vizsgáló bizottság most, hogy a gimnáziumot elhagyja, hogy jogi tanulmányokat folytasson, a fentiek alapján kiadja számára az érettségéről szóló bizonyítványt s azzal a reménnyel bocsátja el, hogy megfelel majd azoknak a kedvező várakozásoknak, amelyekre hajlamai jogosítják”.

Engels érettségi bizonyítványában, talán még részletesebb jellemrajzot kapunk: „Kitűnt rendkívül jó magatartásával, nevezetesen szerénységével, nyíltságával, kedélyességével... Jó hajlamai alátámasztották azt a dicséretes törekvést, hogy a lehető legátfogóbb műveltséget megszerezze... Latin nyelv: az illető írónak, nevezetesen Liviusnak és Cicerónak, Vergiliusnak és Horatiusnak megértése nem okozott nehézséget, könnyedén látta az összefüggéseket, a gondolatmenetet világosan felfogta, a szöveget ügyesen fordította anyanyelvére. Kevésbé sikerült a nyelvtani részeket biztonságosan elsajátítani, úgy hogy írásbeli dolgozatai nyelv-

tani és stilisztikai vonatkozásban még kívánni valót jeleznek, de tagadhatatlan volt e téren is az előrehaladás.” Hasonlóan jellemzi a bizonyítvány ismereteit a görög, német és francia nyelvből, a vallástanból, történelemből, földrajzból, matematikából, és fizikából, filozófiából, amely utóbbival kapcsolatban megjegyzik: „Az empirikus lélektan előadásait nagy figyelemmel hallgatta és eredményesen vett részt”. A befejező rész: „Alulírott kedves tanítványát, aki a családdal való kapcsolat révén közel állt hozzá, legjobb szereznekívánságaival bocsátja el a kereskedelmi életbe, amelyet az előbb tervezett továbbtanulással ellentétben életpályának választott. Isten áldása kísérje”.

A Gruzdev által kiadott szemelvénygyűjteménynek kívánatos volna mielőbbi magyar nyelvű kiadása, amely még kiegészíthető az alább ismertetendő két könyvben található pedagógiai vonatkozásokkal.

II. KARRAS könyvében látszólag egy szűkebb területre szorítkozott, mikor Marx főművének, *A tőké*-nek tanulmányozása alapján a szocialista pedagógia alapelveit igyekezett kinyomozni. Célja Marx főművéből a pedagógiára vonatkozó megállapításokat, valamint azokat a gondolatokat kiválogatni, amelyek a neveléstudománnyal kapcsolatba hozhatók, hogy ennek a műnek jelentőségét, mint a szocialista pedagógia legfontosabb elveinek forrását igazolja. Munkája megtervezésében Marx gondolatvezetéséhez alkalmazkodott és nem a szokásos pedagógiai problematikához, így ezt a pedagógiai problematikát a gazdasági alappal szorosabb összefüggésben vizsgálhatta és mutathatta be. A munkafolyamatból indult ki, amely egyrészt minden emberi élet természetes feltétele, másrészt különböző történelmi formáiban a társadalmi rendszerek strukturáját meghatározza. Így jut el három fontos problémakör vizsgálatához, mégpedig: 1. Az emberi természet keletkezése és alakulása, 2. A nevelés feladata és helyzete a kapitalista és a kommunista társadalomban, 3. A nevelés tartalmi változása a termelőerők fejlődésével kapcsolatban.

Az első problémakör főbb tételei: Az emberi természet sajátlagos tulajdonságai a munka folyamatában keletkeztek és alakultak. Az emberi tevékenység folyamán fejlődtek azok az emberi képességek, amelyek az emberi szükségletek finomodásához és növekedéséhez szükségesek. Gyakorlati, célirányos, a testet és a szellemet egyformán igénybevevő tevékenység nélkül nem fejlődhetnek a testi, értelmi, vagy erkölcsi tulajdonságok. Szavak, bármily igazak és szépenhangzóak, legfeljebb receptív jellegűek, de nem hatnak nevelően, ha

nem kapcsoljuk azokat össze a tanulók gyakorlati munkájával. — Az ember alakulását, fejlődését nem a természeti adottságok határozzák meg döntően. A nevelés erejét és hatalmát nem korlátozhatják szűk és áthághatatlan korlátok, minden nevelő indokolt optimizmussal foghat hozzá nehéz és fáradságos munkájához, mert minden normális, egészséges ember nevelhető és művelhető. Vagyis: az a szakadék, amely az emberek óriási többségét az eddigi osztálytársadalmakban egy kisebbségtől elválasztotta, nem holmi örökölt tulajdonosságok nagy különbségének következménye, hanem a történelmi fejlődésé, amely az emberek nagy részét megfosztotta a tudás megszerzésétől, mert, rabigában tartotta őket. — A munkamegosztás az elsatnyuláshoz vezetett testi, értelmi és erkölcsi területen egyaránt; ez a tetőpontját a kapitalizmusban éri el. — Ha a munkafolyamat nem lesz többé a kizsákmányolás folyamata, a munkatevékenység ismét visszaszerzi pozitív jelentőségét, mint nevelési tényező. A munkamegosztás minden munkára képes ember között a termelőkörök fokozatos fejlődésével a társadalmilag szükséges munkarésnek oly csökkentését biztosítja, hogy minden embernek bőséges ideje és ereje marad a termelési folyamaton kívüli tevékenységre.

A második problémakörben szól Marx nyomán arról, hogy a nevelés a társadalom léte szempontjából feltétlenül szükséges jelenség. De a kapitalizmusban a nagy néptömegek oktatását csak a termeléshez szükséges legkisebb mértékben végzik és a szükséges ideológiai befolyásra szorítkoznak. A kapitalizmus érthetően nem tartja kívánatosnak a néptömegek részvételét a társadalom politikai és kulturális életében. A nevelés a termelési viszonyoktól függ, ebben rejlik osztályjellege. Valóban humanista jellegű nevelésről tehát nem lehet beszélni, ámbar egyes nevelési teoretikusok hangoztattak ily humanista alapelveket és követeléseket. Az osztálytársadalomban ezek nem voltak megvalósíthatók. A kommunista társadalom emeli a nevelés feladatainak számát és minőségét, és rendkívül mértékben megerősíti a nevelés társadalmi jelentőségét. A nevelés feladatait növeli a társadalmi termelés és elosztás tervszerű irányítása a dolgozók által, az egész nép aktív részvétele a társadalom politikai és kulturális életében, a társadalomtudományok növekvő alkalmazása a társadalmi termelés során, ennek folytán az állandó technikai fejlődés, a szellemi és testi munka megkülönböztetésének megszüntetése, a néptömegek műveltségének emelése, és ezáltal a néptömegek öntudatosítása.

A harmadik problémakörben megmutatja az utat a nevelés tartalmi megváltozásához, összefüggésben a termelőkörök fejlődésével. A már a kapitalizmus idején jelentkező szükséglet a minden irányúan fejlett emberek nevelésére csak a proletárforradalom győzelme útján elégíthető ki. Ekkor vetődik fel annak követelése, hogy a politéchnikai műveltség is alkotórésze legyen az általános műveltségnek. Az oktatás egybekapcsolása a produktív munkával, a tanulók társadalmilag hasznos foglalkoztatása elengedhetetlen feltétele annak, hogy elsajátítsa a későbbi sokoldalú változásokhoz, rugalmassághoz szükséges ismereteket és gyakorlati készségeket.

(A szerző egy fejezetben külön foglalkozik a gyermekmunkával, illetve ennek egyedül helyes marxi értelmezésével.

Forrásként elsősorban *A tőke* első kötetét használta fel, amint az előbbi vázlat mutatja igen hasznosan, komoly tudományos módszerrel, úgyhogy értékes segítője lehet a marxizmus és a nevelésügy összefüggéseit tanulmányozó nevelőknek, valamint módszere szempontjából a kutatóknak is.

III. KRAPP munkája sok tekintetben azonos tartalmú a Karraséval, azzal a különbséggel, hogy nemcsak Marxnak egy munkáját veszi alapul, hanem Marx és Engels minden munkáját, de viszont csak egy rész kérdésre ad választ, az oktatásnak a termelőmunkával és a politéchnikai oktatással való kapcsolatára. Ugyancsak az ember emberréválásával kezd a válaszadást és folytatónak ő is minden ember sokoldalú nevelésének szükségéről és lehetőségéről sorol fel bizonyítékokat Marx és Engels megnyilatkozásai alapján. Legrészletesebben foglalkozik azonban a politéchnikai oktatással. Különösen figyelemre méltó ebben a részben az a törekvése, hogy kutatja Marx és Engels forrásait az utópisztáknál és a korabeli filozófusoknál. Ugyancsak bővebben foglalkozik a technológiai ismereteket nyújtó régebbi iskolákkal. Végső következtetései azonosak Karras megállapításaival. A munkát függetlenül egymástól végezték, Karras a berlini Humboldt egyetem pedagógiai fakultásán, Krapp a lipcsei Karl Marx egyetem filozófiai fakultásán. Krapp munkája nagy segítséget nyújthat azoknak a tanfolyamoknak, amelyekben a közvetlenül a produktív munkára nevelőket képezik, a gyakorlati foglalkozásokhoz és az 5+1 osztályú gimnáziumokban, vagy a szakközépiskolákban folyó gyakorlati és elméleti szakoktatáshoz.

Pásztor József